

Szkoła „Materynka” im. Dmytra Pawłyczka w Warszawie, listopad 2022, fot. Anna Mikulska

JESTEŚMY TUTAJ RAZEM. UCZNIOWIE I UCZENNICE Z UKRAINY W POLSKICH SZKOŁACH

Wyniki 4-miesięcznego monitoringu Amnesty International

WYNIKI MONITORINGU AMNESTY INTERNATIONAL POLSKA

24 stycznia 2023

Wyzwanie dla szkół

W związku z trwającą wojną w Ukrainie polski system edukacji stanął przed ogromnym wyzwaniem przyjęcia do polskich szkół niemal 200 tysięcy ukraińskich uczniów i uczennic¹. Uczniowie, bardzo często nie znając języka polskiego, są zmuszeni realizować obowiązek szkolny w Polsce lub kontynuować nauczanie zdalnie w Ukrainie, co jest bardzo utrudnione z powodu m.in. przerw w dostawie prądu² oraz praktycznie uniemożliwia szansę integracji w nowym środowisku.

W polskich szkołach brakuje podręczników dla uczniów i uczennic w języku ukraińskim lub polskim i ukraińskim, w wielu placówkach nie ma też asystentów i asystentek międzykulturowych (pomocy nauczyciela). Często nie ma także wystarczającej kadry nauczycielskiej czy infrastruktury, by otworzyć zalecane przez Ministerstwo Edukacji i Nauki oddziały przygotowawcze.

Nauczyciele i nauczycielki szukają na własną rękę rozwiązań sytuacji, w której z dnia na dzień w ich klasach pojawiły się dzieci nieznające języka polskiego. Wielu z nich wskazuje, że czuje się „pozostawiona sama sobie” z tym wyzwaniem.

Z pełną świadomością tego, że na tak wyjątkową sytuację żadne państwo nie może być przygotowane, Amnesty International stwierdziła, że Ministerstwo Edukacji i Nauki wciąż może zrobić więcej, by zapewnić równe szanse i możliwie najwyższy poziom edukacji dzieciom i młodzieży z Ukrainy.

Mimo ogromnej pomocy i ciepłego przyjęcia ze strony społeczeństwa polskiego, część dzieci z Ukrainy doświadczyła dyskryminacji i wrogości ze strony polskich uczniów i uczennic oraz ich rodziców. Wobec tego, konieczne wydaje się systemowe wprowadzenie edukacji międzykulturowej i antydyskryminacyjnej. Niestety, tych w polskich szkołach brakuje – takie zajęcia są wprowadzane jedynie z własnej inicjatywy szkół we współpracy z organizacjami pozarządowymi. Tymczasem, ministerstwo skupia się na wprowadzaniu coraz większej kontroli w szkołach, forsując nowelizację prawa oświatowego, dwukrotnie zawetowanego przez prezydenta Polski, którego przyjęcie znacznie utrudniłoby prowadzenie tego typu zajęć³.

Zgodnie z art. 4. Konwencji o prawach dziecka, państwa-strony, w tym Polska, podejmą „wszelkie właściwe działania ustawodawczo-administracyjne oraz inne” w celu realizacji prawa do edukacji i takie działania mają być realizowane przy maksymalnym wykorzystaniu środków będących w ich dyspozycji oraz – gdy okaże się to konieczne – w ramach współpracy międzynarodowej⁴.

W ramach tej samej konwencji, nauka dziecka ma być ukierunkowana m.in. na „przygotowanie dziecka do odpowiedniego życia w wolnym społeczeństwie, w duchu zrozumienia, pokoju, tolerancji, równości płci oraz

¹ Zgodnie z informacjami Ministerstwa Edukacji i Nauki na 20 listopada 2022 r., w polskich placówkach oświatowych znajduje się 191 576 dzieci i uczniów/uczennic przybyłych z terenu Ukrainy od 24 lutego 2022 r.

² <https://reliefweb.int/report/ukraine/education-impact-war-ukraine-may-2022> (dostęp 03.01.2023).

³ <https://serwisy.gazetaprawna.pl/edukacja/artykuly/8614349,wydarzenia-w-oswiacie-podsumowanie-szkola-2022-kalendarium.html> (dostęp 05.01.2023).

⁴ Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U.1991.120.526).

WYNIKI MONITORINGU AMNESTY INTERNATIONAL POLSKA

24 stycznia 2023

przyjaźni pomiędzy wszystkimi narodami, grupami etnicznymi, narodowymi i religijnymi oraz osobami rdzennego pochodzenia” (art. 29.).

Amnesty International przez ostatnie kilka miesięcy (wrzesień – grudzień 2022 r.) prowadziła monitoring sytuacji uczniów i uczennic z Ukrainy w polskim systemie oświaty, ograniczając się – z uwagi na obszerność tematu – do sytuacji w szkołach podstawowych. Na tej podstawie zdiagnozowała, jakie problemy pojawiają się w procesie włączania do szkół oraz edukacji tych uczniów i uczennic. Wskazując te problemy, rekomenduje rozwiązania, które powinny zostać wprowadzone przez polski rząd, by w pełni realizować prawo do edukacji i równego traktowania młodych Ukraińców i Ukrainek. Są to ich prawa człowieka.

Należy pamiętać, że z trudnościami mierzą się nie tylko dzieci z Ukrainy, ale też te innego pochodzenia. Ponownie, z uwagi na szeroki temat, organizacja skupiła się wyłącznie na bardzo licznej, przybyłej w krótkim czasie z powodu wojny, grupie ukraińskiej.

Mamy nadzieję, że wyniki monitoringu posłużą poprawie sytuacji uczniów i uczennic ukraińskich w przyszłym semestrze i kolejnych latach.

Metodologia

W czasie monitoringu Amnesty International przeprowadziła 35 wywiadów częściowo ustrukturyzowanych z nauczycielami i nauczycielkami, dyrektorkami i dyrektorem szkół podstawowych i szkół ukraińskich, przedstawicielami i przedstawicielkami organizacji pozarządowych i samorządów, wreszcie rodzicami uczniów i uczennic z Ukrainy oraz z Polski. Wywiady zostały przeprowadzone osobiście, telefonicznie i/lub online. W rozmowach uczestniczyli przedstawiciele i przedstawicielki szkół zarówno w małych i średnich miejscowościach, jak i w dużych ośrodkach miejskich – Krakowie i Warszawie. Imiona i nazwiska części rozmówców i rozmówczyń zostały zanonimizowane na ich prośbę.

Amnesty International opierała się również na odpowiedziach na pytania przesłanych do Ministerstwa Edukacji i Nauki oraz Urzędu Miasta Krakowa, na ogólnodostępnych rządowych danych i materiałach, oraz wynikach badań organizacji pozarządowych i Ośrodka Badań nad Migracjami.

Realizacja obowiązku szkolnego

Uczniowie i uczennice poza systemem

Zgodnie z polskim prawem oświatowym, obowiązek szkolny obejmuje w Polsce każde dziecko od 7. do 18. roku życia⁵. Uczniowie i uczennice, którzy uciekli przed rosyjską agresją na Ukrainę, mogą uczyć się w

⁵ Ustawa Prawo oświatowe, Dz.U. 2017 poz. 59.

WYNIKI MONITORINGU AMNESTY INTERNATIONAL POLSKA

24 stycznia 2023

polskiej szkole lub zdalnie w szkole funkcjonującej w ukraińskim systemie oświaty. Tak wynika z przyjętego 21 marca 2022 r. rozporządzenia ministra edukacji i nauki⁶ (później zm.⁷).

Pod koniec listopada 2022 r. w polskich placówkach oświatowych znajdowało się 191 576 uczniów/uczennic przybyłych z terenu Ukrainy od 24 lutego 2022 r.⁸. Jednocześnie „Ministerstwo Edukacji i Nauki nie monitoruje liczby dzieci i młodzieży przybyłych do Polski z terenu Ukrainy od 24 lutego 2022 r., którzy nie są zapisani do polskich placówek oświatowych” jak przekazano Amnesty International w odpowiedzi na przesłane pytanie. MEiN nie zbiera też informacji, ilu uchodźców i uchodźczyń z Ukrainy w wieku szkolnym, przebywających na terenie Polski, uczy się zdalnie w ukraińskim systemie oświaty⁹.

Rodzic lub osoba sprawująca opiekę nad uczniem/uczennicą ma obowiązek złożenia do gminy, na terenie której przebywają, oświadczenia o kontynuacji przez tego ucznia kształcenia w ukraińskim systemie oświaty¹⁰. Praktyka pokazuje jednak, że nie wszyscy realizują ten obowiązek¹¹.

Oznacza to, że nie wiemy dokładnie, ilu uczniów i uczennic, którzy uciekli do Polski z terenów Ukrainy, znajduje się aktualnie poza jakimkolwiek systemem oświaty.

Już w zeszłym roku szkolnym (2021/2022) badacze i badaczki z Ośrodka Badań nad Migracjami pisali o setkach tysięcy uczniów i uczennic z Ukrainy, o których edukacji nic nie wiadomo¹². We wrześniu Minister Edukacji i Nauki podał informację o 700-800 tys. dzieciach z doświadczeniem uchodźczym z Ukrainy przebywających w Polsce, z czego do placówek oświatowych trafiło ok. 185 tys. z nich. Dodał, że „wielu ukraińskich uczniów przebywających w Polsce uczy się zdalnie”. Zabrakło jednak jakichkolwiek szacunków.

Według eksperta ds. migracji, prof. Macieja Duszczyka, bazując na badaniach Centrum Edukacji Obywatelskiej, liczbie numerów PESEL i danych z Systemu Informacji Oświatowej, w Polsce mamy do czynienia z ok. 150-200 tys. dzieci z doświadczeniem uchodźczym, które są poza systemem oświaty¹³ (stan

⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z 21 marca 2022 r. w sprawie organizacji kształcenia, wychowania i opieki dzieci i młodzieży będących obywatelami Ukrainy, Dz.U. 2022 poz. 645.

⁷ Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z 11 sierpnia 2022 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie organizacji kształcenia, wychowania i opieki dzieci i młodzieży będących obywatelami Ukrainy (Dz.U. z 2022 r. poz. 1711).

⁸ Dane z 20.11.2022, przekazane Amnesty International przez Ministerstwo Edukacji i Nauki.

⁹ W piśmie przesłanym przez MEiN do Amnesty International czytamy również: „Według Ministra Edukacji i Nauki Ukrainy Serhija Szkarleta (6-7 października 2022 r.), mimo działań wojennych ponad 5 mln uczniów w wieku szkolnym rozpoczęło nowy rok szkolny 2022/2023 (dane dotyczą zarówno osób przebywających w Ukrainie, jak i za granicą). Ministerstwo Edukacji i Nauki Ukrainy nie posiada informacji, ilu z tych uczniów przebywa obecnie na terenie Polski”.

¹⁰ Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z 21 marca 2022 r. w sprawie organizacji kształcenia, wychowania i opieki dzieci i młodzieży będących obywatelami Ukrainy, Dz.U. 2022 poz. 645.

¹¹ https://miasta.tokfm.pl/miasta_tokfm/7,185052,29034156,czesc-dzieci-z-ukrainy-jest-pozza-systemem-edukacji-alarmuja.html (dostęp 06.12.2022).

¹² <https://www.migracje.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2022/07/Spotlight-2022-07.pdf> (dostęp 12.06.2022).

¹³ https://twitter.com/MaciekDuszczyk/status/1580171044677382144?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Eetweetembed%7Ctwterm%5E1580171044677382144%7Ctwgr%5E6ba6aa292392a76f66b48079bc797dd4b80d9

WYNIKI MONITORINGU AMNESTY INTERNATIONAL POLSKA

24 stycznia 2023

na październik 2022 r.). Są to dane bardzo szacunkowe (nie wszystkie dzieci z Ukrainy posiadają numery PESEL).

Przy tak dużym braku danych, państwo polskie nie jest w stanie precyzyjnie określić, jak wielu uczniów i uczennic z Ukrainy nie realizuje obowiązku szkolnego w żadnej z możliwych form i co się z nimi w takim razie dzieje.

Tymczasem, zgodnie z Konwencją o prawach dziecka, państwo polskie ma obowiązek podejmować kroki „na rzecz zapewnienia regularnego uczęszczania do szkół oraz zmniejszenia wskaźnika porzucania nauki” (art. (art. 28 ust. 5.)¹⁴. Obowiązek ten wynika również z Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturalnych (MPPGŚiK, art. 13. i art. 14.).

Niewystarczająca liczba miejsc

Rozwiązaniem wprowadzonym przez Ministerstwo Edukacji i Nauki na przyjęcie tak dużej liczby nowych uczniów i uczennic było umożliwienie tworzenia oddziałów przygotowawczych w szerszym zakresie niż do tej pory (oddziały międzyszkolne i międzygminne, zwiększenie limitu osób do 25) oraz zwiększenie limitów osób w klasach I-III szkoły podstawowej¹⁵. Nadal jednak problemem są m.in. braki kadrowe, z którymi polskie szkoły mierzą się od lat oraz brak przeszkolenia do pracy z dziećmi cudzoziemskimi¹⁶.

W rozmowach przeprowadzonych przez Amnesty International z nauczycielami i nauczycielkami, jedna osoba wskazała na zjawisko odmawiania przez władze szkół przyjęcia dzieci z Ukrainy, mimo obowiązku przyjmowania tych, którzy mieszkają w obwodzie danej szkoły¹⁷. Odmówienie przyjęcia ucznia/uczennicy jest

[8b3%7Ctwcon%5Es1 &ref_url=https%3A%2F%2Fmiasta.tokfm.pl%2Fmiasta_tokfm%2F718505229034156czes-c-dzieci-z-ukrainy-jest-pozza-systemem-edukacji-alarmuja.html](https://www.amnesty.org.pl/pl/monitoring/2023/01/24/wyniki-monitoringu-amnesty-international-polska-na-październik-2022-r-1) (dostęp: 06.12.2022)

¹⁴ Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 20 listopada 1989 r. (Dz.U.1991.120.526).

¹⁵ § 8. 1. W roku szkolnym 2021/2022 liczba uczniów w oddziale klas I–III szkoły podstawowej, o której mowa w § 5 ust. 2 rozporządzenia z dnia 28 lutego 2019 r., może być zwiększona o nie więcej niż 4 uczniów będących obywatelami Ukrainy, o których mowa w § 1.

2. W roku szkolnym 2021/2022 liczba uczniów w oddziale klasy I, II lub III szkoły podstawowej funkcjonującym ze zwiększoną liczbą uczniów zgodnie z § 5 ust. 3 pkt 1 rozporządzenia z dnia 28 lutego 2019 r. może być zwiększona o nie więcej niż:

1) 3 uczniów będących obywatelami Ukrainy, o których mowa w § 1 – w przypadku, gdy liczba uczniów w oddziale funkcjonującym ze zwiększoną liczbą uczniów wynosi 26;

2) 2 uczniów będących obywatelami Ukrainy, o których mowa w § 1 – w przypadku, gdy liczba uczniów w oddziale funkcjonującym ze zwiększoną liczbą uczniów wynosi 27.

3. W przypadkach, o których mowa w ust. 1 i 2, przepisów § 5 ust. 3 pkt 2 i ust. 4 rozporządzenia z 28 lutego 2019 r. nie stosuje się”. (Dz.U. 2022 poz. 645.).

¹⁶ <https://strefaedukacji.pl/nauczyciele-sie-przebranzawiaja-i-odchodza-z-zawodu-problemy-kadrowe-w-szkolach-to-temat-wracajacy-jak-bumerang/ar/c5-16922737> (dostęp 05.01.2023).

¹⁷ Ustawa z 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz.U. 2017 poz. 59.).

WYNIKI MONITORINGU AMNESTY INTERNATIONAL POLSKA

24 stycznia 2023

zgodne z prawem tylko w uzasadnionych przypadkach¹⁸. Ze wspomnianej rozmowy wynika jednak, że odmowa przyjęcia dziecka z Ukrainy zdarza się częściej, niż powinna:

„Na przykład w okolicznych szkołach nie chcieli przyjąć dzieci ukraińskich i wysyłali ich do nas. Powiedzieli, że to będzie dla nich problem, ta organizacja, więc po prostu odmówili. Znaczący delikatnie zasugerowali, że lepiej temu dziecku będzie u nas w szkole, bo już są tam dzieci ukraińskie, no i w ten sposób, że tak powiem, pozbyli się tego problemu” – mówiła nauczycielka wiejskiej szkoły w województwie lubelskim¹⁹.

Podobne uwagi Amnesty International usłyszała ze strony Stowarzyszenia Salam Lab, działającego na rzecz uchodźców i uchodźczyń w Krakowie: „W Krakowie nie jest prowadzony rejestr wolnych miejsc w szkołach, więc rodzic musi chodzić od szkoły do szkoły. I tym, którzy nie mówią po polsku lub angielsku, jest trudno, często byli zbywani (...). Wielokrotnie pierwsza odpowiedź brzmiała: >>nie ma miejsc<<”.

W odpowiedzi na pytania przesłane przez Amnesty International, Urząd Miasta Krakowa stwierdził: „W związku z licznymi wnioskami dyrektorów szkół będących szkołami rejonowymi dla uczniów z Ukrainy, Wydział Edukacji wskazywał tym uczniom inne miejsca realizacji obowiązku szkolnego, działając na podstawie art. 166 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe²⁰.

Niepokojące są również doświadczenia matki 7-letniego syna, z którym przyjechała do Krakowa z Ukrainy: „W piątek poszliśmy do szkoły, pani dyrektor powiedziała, że w poniedziałek syn może być na lekcjach. W sobotę wynajęliśmy nowe mieszkanie. W poniedziałek poszłam razem z synem, żeby wypełnić dokumenty, wpisałam nowy adres. Następnego dnia dyrektorka powiedziała mi >>syn jest bardzo agresywny, nie możemy pomóc, lepiej wam pójść do szkoły rejonowej<<²¹.

Pozostałe matki uczniów i uczennic ukraińskich, z którymi Amnesty International rozmawiała, nie miało żadnych problemów z miejscami w szkole. Ich zdaniem wynikało to z faktu, że przyjechały do Polski stosunkowo szybko po 24 lutego ub.r. Kilka z nich natomiast skarżyło się na brak miejsc w przedszkolach,

¹⁸ „Stosownie do art. 166 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz.U. z 2021 r. poz. 1082, z późn. zm.), w przypadkach uzasadnionych warunkami demograficznymi, jeżeli przyjęcie osób podlegających obowiązkowi szkolnemu wymaga przeprowadzenia zmian organizacyjnych pracy szkoły, w której obwodzie te osoby mieszkają, organ wykonawczy jednostki samorządu terytorialnego prowadzącej szkołę podstawową może wskazać jako miejsce realizacji obowiązku szkolnego:

1. inną publiczną szkołą podstawową prowadzoną przez tę jednostkę samorządu terytorialnego;
2. publiczną szkołą podstawową prowadzoną przez inną jednostkę samorządu terytorialnego, po zawarciu porozumienia z tą jednostką samorządu terytorialnego.

W przypadku braku możliwości wskazania jako miejsca realizacji obowiązku szkolnego ww. szkół, na wniosek organu wykonawczego jednostki samorządu terytorialnego prowadzącej szkołę podstawową, w której obwodzie mieszkają ww. osoby, kurator oświaty wskazuje szkołę podstawową, w której te osoby będą realizowały obowiązek szkolny” - przekazało Amnesty International MEiN.

¹⁹ Wywiad przeprowadzono 18.10.2022 r.

²⁰ Patrz: przypis nr 18.

²¹ Wywiad przeprowadzono 08.09.2022 r.

WYNIKI MONITORINGU AMNESTY INTERNATIONAL POLSKA

24 stycznia 2023

co uniemożliwiało im podjęcie pracy zarobkowej. Należy pamiętać, że zdecydowana większość uchodźców z Ukrainy to kobiety z dziećmi, ponieważ mężczyźni mają obowiązek pozostania w kraju.

Doniesienia o braku miejsc w szkołach dla ukraińskich dzieci wymagają dalszej weryfikacji i pogłębionych badań, natomiast nieuzasadniona odmowa przyjęcia uczniów i uczennic z Ukrainy do szkoły obwodowej jest sprzeczna z polskim prawem oświatowym i prawem do edukacji, dlatego nawet pojedynczych doniesień nie należy bagatelizować.

Utrudniony dostęp do edukacji

Oddziały przygotowawcze

Zgodnie z tzw. ustawą pomocową dla obywateli Ukrainy, szkoły mają możliwość otworzenia oddziału przygotowawczego oraz międzyszkolnego lub międzygminnego oddziału przygotowawczego dla uczniów i uczennic z Ukrainy²². To specjalne klasy dla uczniów cudzoziemskich, z naciskiem na naukę języka polskiego (co najmniej 6 godzin tygodniowo) i adaptację, oraz możliwość zrezygnowania z klasyfikacji rocznej i śródrocznej uczniów i uczennic. Do oddziału przygotowawczego dziecko jest kierowane do końca zajęć w danym roku szkolnym, z możliwością przedłużenia na kolejny rok. Jednak tylko w jednej ze szkół, z których przedstawicielami/przedstawicielkami rozmawiała Amnesty International, skorzystano z możliwości przedłużenia²³.

Otworzenie oddziału nie jest obowiązkowe. Większość szkół nie otwiera ich w ogóle, część wprowadziła je jedynie na kilka miesięcy ubiegłego roku szkolnego (marzec-czerwiec), z powodu m.in. braków kadrowych czy infrastrukturalnych²⁴. Nie ma jednej, spójnej strategii włączania dzieci uchodźczych z Ukrainy do polskiego systemu oświaty.

Jak wynika z monitoringu Amnesty International, prowadzi to do dezorganizacji i różnego poziomu adaptacji i edukacji tych uczniów i uczennic w poszczególnych szkołach. Potwierdzają to badania innych organizacji.

Zgodnie z wynikami badań fundacji Szkoła z Klasą, ok. 55 proc. dyrektorów/dyrektorek pozytywnie ocenia przepisy dotyczące sposobu organizacji kształcenia na poziomie placówek w kontekście edukacji dzieci z

²² Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (Dz.U. 2022 poz. 583).

²³ Amnesty International przeprowadziło wywiady z dziesięcioma przedstawicielami i przedstawicielkami polskich szkół – nauczycielami/nauczycielkami, dyrektcją i przedstawicielem rady rodziców.

²⁴ Samorządy terytorialne otrzymują wsparcie finansowe w zakresie wychowania przedszkolnego, szkół i placówek oraz dowożenia uczniów z rządowego Funduszu Pomocy dla Ukrainy: <https://www.gov.pl/web/premier/fundusz-pomocy-dla-ukrainy>. Oprócz tego, podział subwencji oświatowej na rok 2022 umożliwił dofinansowanie „doposażenia publicznych szkół i placówek oświatowych, prowadzonych lub dotowanych przez jednostki samorządu terytorialnego, w zakresie pomieszczeń do nauki w nowo wybudowanych budynkach oraz nowych pomieszczeń do nauki pozyskanych w wyniku adaptacji” a także „wsparcie szkół w zakresie zorganizowania dodatkowych zajęć specjalistycznych z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej”: <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/kryteria-podzialu-rezerwy-czesci-oswiatowej-subwencji-ogolnej-na-rok-2022>. Mimo to, oddziałów przygotowawczych jest zaledwie 956 w całej Polsce (dane Centrum Edukacji Obywatelskiej).

WYNIKI MONITORINGU AMNESTY INTERNATIONAL POLSKA

24 stycznia 2023

Ukrainy. Jednocześnie aż jedna trzecia ocenia je negatywnie, a co dziesiąty dyrektor/dyrektora nie potrafi ocenić jakości tych przepisów²⁵.

Zgodnie z zaleceniami MEiN, do tzw. klas mieszanych, czyli klas z polskimi dziećmi, powinni uczęszczać tylko ci uczniowie/uczennice z Ukrainy, którzy porozumiewają się dostatecznie dobrze w języku polskim, by móc uczestniczyć w lekcjach. Tymczasem, większość dzieci chodzi do szkół mieszanych nie z powodu dobrej znajomości języka polskiego, ale z powodu braku oddziału przygotowawczego. W stosunku do ubiegłego roku szkolnego, liczba takich oddziałów znacząco spadła z 2414 do 956, w których uczy się jedynie 15 tys. dzieci z Ukrainy²⁶.

Żeby w pełni zrozumieć, jakim wyzwaniem jest tworzenie oddziałów przygotowawczych, należy mieć w pamięci, że Polska od lat boryka się z poważnymi brakami kadrowymi w szkołach, zwłaszcza w dużych miastach. Innym problemem jest również niewystarczająca infrastruktura:

„Nie tworzymy oddziału przygotowawczego. Na pewno jedną z przyczyn jest to, że nie mamy warunków lokalowych” – mówiła Amnesty International nauczycielka szkoły podstawowej w Poznaniu²⁷.

„W sytuacji, kiedy szczególnie w dużych miastach mamy tysiące nieobstawionych stanowisk w szkołach, no to tworzenie dodatkowych oddziałów przygotowawczych po prostu było niemożliwe i było nierealne (...) w skali kraju rozwiązanie rekomendowane przez ministra [edukacji i nauki] nie przyjęło się, ale nie ze złej woli organów prowadzących, tylko po prostu z niemożliwości stworzenia tych oddziałów” – tłumaczyła Dorota Łoboda, radna Warszawy, prezeska fundacji Rodzice Mają Głos²⁸.

W związku z tym, uczniowie i uczennice nierozumiejący języka polskiego, chodzą na zajęcia prowadzone w tym języku razem z dziećmi polskimi. To rozwiązanie było różnie oceniane przez rozmówców i rozmówczynie Amnesty International, zwolennicy wskazywali na szybszą integrację i proces uczenia się języka, przeciwnicy – stres i bezowocne przebywanie na lekcjach. Z kolei oddziały przygotowawcze były oceniane jednoznacznie pozytywnie przez nauczycieli/nauczycielki i dyrekcję szkół, w których je wprowadzono, chociaż wskazywano na trudności finansowe, kadrowe czy lokalowe²⁹.

Zważywszy na wymienione powyżej różnice, uczniowie i uczennice z Ukrainy, w zależności od tego, do jakiej szkoły trafią, będą mieli różne możliwości edukacji i adaptacji w nowym środowisku, co jest sprzeczne z zasadą równego traktowania i równego dostępu do edukacji.

²⁵ „Razem w klasie. Dzieci z Ukrainy w polskich szkołach. Potencjały i wyzwania w budowaniu wielokulturowej szkoły w kontekście wojny w Ukrainie według nauczycieli i nauczycielek. Raport z badania”, Fundacja Szkoła z Klasą, wrzesień 2022 r.

²⁶ Wyniki badań Centrum Edukacji Obywatelskiej, <https://ceo.org.pl/co-w-tym-roku-szkolnym-zmieniło-sie-w-sytuacji-uczniow-uchodźczych-i-szkol/> (dostęp: 08.12.2022).

²⁷ Wywiad przeprowadzono 26.08.2022 r.

²⁸ Wywiad przeprowadzono 19.10.2022 r.

²⁹ <https://www.portalsamorzadowy.pl/edukacja/malo-oddzialow-przygotowawczych-dla-ukraincow-minister-krytykuje-samorzady-sie-bronia,397086.html> (dostęp: 16.12.2022).

WYNIKI MONITORINGU AMNESTY INTERNATIONAL POLSKA

24 stycznia 2023

Asystenci/asystentki międzykulturowe

Wsparciem dla dzieci z doświadczeniem uchodźczym z Ukrainy mają być ukraińskojęzyczni asystenci/asystentki międzykulturowe (pomoc nauczyciela)³⁰. Nauczyciele i nauczycielki potwierdzają, że takie osoby są nieocenionym wsparciem zarówno dla nich, jak i dla uczniów i uczennic. Mimo to, w ponad połowie szkół, analizowanych w monitoringu Amnesty International, nie ma nikogo bądź jest tylko jedna osoba na takim stanowisku. Taka osoba ma pod opieką czasem nawet kilkudziesięciu uczniów i uczennic³¹.

„Są klasy, w których dramatycznie brakuje asystentów międzykulturowych. Można zatrudnić kogoś, kto zna polski, ale trzeba mieć na to pieniądze, a nie każdy samorząd ma. Nie wszędzie są też osoby, które mówią po polsku w dostatecznym stopniu, żeby pełnić funkcję pomocy nauczyciela, żeby pomóc dzieciom w nauce” – mówiła Dorota Obidniak ze Związku Nauczycielstwa Polskiego³².

Zgodnie z prawem, taka osoba musi znać język polski „w mowie i piśmie w stopniu umożliwiającym pomoc uczniowi, który nie zna języka polskiego albo zna go na poziomie niewystarczającym do korzystania z nauki”³³. Z pewnością dużym ułatwieniem w rekrutacji, wprowadzonym przez MEiN po 24 lutego ub.r., jest wyłączenie konieczności potwierdzania znajomości języka polskiego dokumentem³⁴.

Asystenci i asystentki międzykulturowe mogą być zatrudniane przez dyrektora/dyrektorkę szkoły ze środków przekazanych przez organ prowadzący (samorząd) lub organizację pozarządową, zaś osoby na stanowisku pomocy nauczyciela – tylko ze środków organu prowadzącego³⁵. To jedyna różnica pomiędzy tymi stanowiskami. Jednak z powodu niekonsekwencji w nazewnictwie (pojawiają się nowe określenia, np. asystent nauczyciela) i różnych organizacji zatrudniających takie osoby (Polskie Centrum Pomocy

³⁰ „Zakres zadań Asystentek i Asystentów międzykulturowych (oraz osób pełniących funkcję pomocy nauczyciela) może obejmować m.in.:

- wspieranie dziecka migranckiego w adaptacji w nowym otoczeniu,
- pomoc w tłumaczeniu z języka polskiego na język ojczysty dziecka i jego rodziny (oraz odwrotnie), zarówno podczas zajęć szkolnych jak i podczas zebrań rodziców oraz spotkań indywidualnych z dyrekcją lub kadrą pedagogiczną szkoły,
- pośredniczenie w kontaktach pomiędzy szkołą a rodzicami lub opiekunami prawnymi dzieci migranckich,
- wspieranie w rozwiązywaniu konfliktów zw. z różnicami kulturowymi, religijnymi itp.
- dostarczanie kadrze szkoły wiedzy o różnicach kulturowych i wpływie doświadczenia migracji na sposób funkcjonowania dziecka w szkole,
- inicjowanie i wspieranie działań mających na celu integrację dzieci, rodziców oraz całej społeczności szkolnej”. Źródło: <https://asywzskole.pl/jak-zatrudniac/pomoc-nauczyciela/> (dostęp: 08.12.2022).

³¹ Na 18 badanych szkół, w 8 pracuje tylko jedna asystentka międzykulturowa (pomoc nauczyciela) na wszystkich uczniów i uczennice z Ukrainy, w trzech szkołach nie ma ani jednej osoby na takim stanowisku.

³² Wywiad przeprowadzono 30.08.2022 r.

³³ Dz.U. 2022 poz. 583

³⁴ Dz.U. 2022 poz. 583.

³⁵ Ustawa Prawo Oświatowe (art. 165 ust. 8 i 9.); https://asywzskole.pl/jak-zatrudniac/pomoc-nauczyciela/?fbclid=IwAROT-2NCrXMIcAnRbUe-x_EsR5jPOcAw2jaYQ93_OLR6ANLs9vB_Fu-PAs (dostęp: 12.12.2022).

³⁶ <https://glos.pl/asystenci-pracuja-w-polskich-szkolach-z-ukrainskimi-uczniami-ministerstwo-rodziny-pokazalo-statystyki> (dostęp: 08.12.2022).

WYNIKI MONITORINGU AMNESTY INTERNATIONAL POLSKA

24 stycznia 2023

Międzynarodowej, UNICEF i inne), nie wiadomo, ile dokładnie osób na terenie Polski pełni rolę pomocy dla uczniów i uczennic ukraińskich.

Pod koniec ubiegłego roku szkolnego na stanowisku „asystenta nauczyciela dziecka cudzoziemca” miało być zatrudnionych niespełna tysiąc uchodźców i uchodźczyń z Ukrainy³⁶. To dane Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej, które różnią się od poniższych danych przesłanych Amnesty International przez MEiN (w ujęciu kwartalnym):

rok	kwartał	liczba osób	w tym osoby w pełni zatrudnione	liczba etatów
2021	4	87	35	62,16
2022	1	402	188	310,61
2022	2	379	168	296,58
2022	3	354	193	288,56

Tabela nr 1. źródło: Dane Systemu Informacji Oświatowej (SIO), przesłane Amnesty International przez Ministerstwo Edukacji i Nauki

Z przedstawionych danych nie wynika, jakim językiem posługują się te osoby, jednak znaczny wzrost liczby pracowników i pracowniczek w pierwszym kwartale 2022 r. pozwala założyć, że większość z nich to osoby posługujące się językiem ukraińskim.

Mimo tego wzrostu, nadal nie jest to wystarczająca liczba, biorąc pod uwagę, jak wielu uczniów i uczennic z Ukrainy uczy się w polskich szkołach³⁷.

„Zapytałam bezpośrednio dyrektorę, dlaczego w tym roku [szkolnym] nie ma już pomocnika w klasie. Odpowiedziała, że na ten rok nie ma takich możliwości finansowych, nie ma przewidzianego tego w budżecie. (...) Jest to dla mnie bardzo ważne, żeby w klasie był taki pomocnik, do którego dziecko może się zwrócić w każdym wypadku, np. gdy czuje się obrażane (...), ale też, żeby po prostu coś przetłumaczyć” –

³⁷ Na pytanie „Czy Ministerstwo Edukacji i Nauki planuje wspierać lub pomagać szkołom w zatrudnianiu kolejnych, biorąc pod uwagę znaczące zapotrzebowanie na ich rolę we wspieraniu integracji studentów z Ukrainy?” Amnesty International otrzymało od ministerstwa następującą odpowiedź: „W roku szkolnym 2022/2023 jest kontynuowane sprawdzone rozwiązanie, które zostało wprowadzone w roku szkolnym 2021/2022, tj. możliwość zatrudnienia na stanowisku pomocy nauczyciela osoby nieposiadającej obywatelstwa polskiego, jeżeli posiada znajomość języka polskiego w mowie i piśmie w stopniu umożliwiającym pomoc uczniowi. (...) W marcu 2022 r. Minister zlecił Ośrodkowi Rozwoju Edukacji w Warszawie – ogólnokrajowej placówce doskonalenia nauczycieli – przygotowanie i przeprowadzenie intensywnych kursów przygotowujących z zakresu znajomości języka polskiego (na poziomie podstawowym) dla 1000 przybyłych z Ukrainy nauczycieli oraz osób, które mogą być zatrudnione na stanowisku pomocy nauczyciela, na podstawie art. 165 ust. 8 ww. ustawy z 14 grudnia 2016 r. - Prawo oświatowe i art. 57 ustawy z 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy, w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa”.

Amnesty International wysłała zapytanie do ORE, czy szkolenie zostało przeprowadzone i ile osób w nim uczestniczyło. Do czasu publikacji niniejszego dokumentu, nie otrzymała odpowiedzi.

WYNIKI MONITORINGU AMNESTY INTERNATIONAL POLSKA

24 stycznia 2023

tłumaczyła Amnesty International Lesia, matka 10-letniego ucznia z Ukrainy, który uczęszcza do szkoły podstawowej w jednej z podwarszawskich miejscowości³⁸.

Przykładem dobrej praktyki jest krakowski projekt miejski Akademia Asystentów Międzykulturowych – ASY w szkole, prowadzony przez fundację Wspierania Kultury i Języka Polskiego im. Mikołaja Reja³⁹. Dzięki szkoleniom, w czerwcu ubiegłego roku na terenie miasta zatrudnionych było 188 osób na stanowisku pomocy nauczyciela z językiem ukraińskim⁴⁰. Miasto Kraków organizuje i finansuje również szkolenia z nauczania języka polskiego jako obcego oraz z języka polskiego i ukraińskiego dla pracowników i pracowniczek szkół.

Nie wszędzie jednak wprowadzono podobne rozwiązania. Uczniowie i uczennice z Ukrainy, którzy nie mają zapewnionego wsparcia ze strony asystenta/asystentki międzykulturowej, najczęściej są skazani na uczestnictwo w lekcjach w języku polskim bez jakiegokolwiek pomocy językowej w ich trakcie. Jedynym wsparciem są wprowadzone ustawowo dodatkowe zajęcia z języka polskiego, których liczba ustalana jest indywidualnie (najczęściej 2 godziny tygodniowo)⁴¹.

Pojawia się wątpliwość, czy w takiej sytuacji uczniowie i uczennice mogą korzystać z możliwości edukacji w równym stopniu co ich polscy rówieśnicy i rówieśniczki, zwłaszcza biorąc pod uwagę trudności wymienione poniżej. Równość w dostępie do edukacji jest prawem człowieka i wynika z prawa międzynarodowego, obowiązującego również Polskę. Mowa tu m.in. o art. 13 Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Socjalnych i Kulturowych interpretowanym następująco: „Instytucje i programy edukacyjne muszą być dostępne dla każdego, bez dyskryminacji, w obrębie jurysdykcji państwa-strony (...), edukacja musi być dostępna dla wszystkich, zwłaszcza dla grup najbardziej wrażliwych” (tłum. własne)⁴².

Niewystarczająca liczba szkoleń i materiałów do nauki

Pięcioro na sześcioro nauczycieli i nauczycielek, z którymi Amnesty przeprowadziła wywiady, czuje się „pozostawiona samym sobie”, bez przeszkolenia do pracy z dzieckiem cudzoziemskim, zmuszona do przygotowywania materiałów dydaktycznych w języku ukraińskim za pomocą tłumacza online, często na podstawie informacji znalezionych w Internecie, drukowanych w wolnym czasie i za własne pieniądze. Podobnie jest w przypadku podręczników do nauki języka polskiego jako obcego.

Dzieci z Ukrainy, uczące się w klasach mieszanych, otrzymują bezpłatnie podręczniki w języku polskim, tak samo jak uczniowie i uczennice z Polski. Od dobrej woli i chęci nauczyciela/nauczycielki zależy jednak, czy ukraiński uczeń/uczennica będzie korzystał z materiałów w zrozumiałym dla siebie języku. O ile dzieci

³⁸ Wywiad przeprowadzono 29.10.2022 r.

³⁹ https://portaledukacyjny.krakow.pl/aktualnosci/255437,1812,komunikat,o_krakowskim_wsparciu_dla_uczniow_pochodzacych_z_zagranicy.html (dostęp: 08.12.2022).

⁴⁰ Informacja przekazana Amnesty International przez prezeskę fundacji, Urszulę Majcher-Legawiec.

⁴¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 sierpnia 2017 r. w sprawie kształcenia osób niebędących obywatelami polskimi oraz osób będących obywatelami polskimi, które pobierały naukę w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw (Dz.U. 2017 poz. 1655).

⁴² CESCR General Comment No. 13: The Right to Education (Art. 13) Adopted at the Twenty-first Session of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights, on 8 December 1999 (Contained in Document E/C.12/1999/10).

WYNIKI MONITORINGU AMNESTY INTERNATIONAL POLSKA

24 stycznia 2023

pierwszych klas szkoły podstawowej stosunkowo szybko uczą się nowego języka, o tyle dla starszych efektywna nauka w klasach z polskimi dziećmi jest dużym wyzwaniem.

„Dzieci nie mają podręczników po ukraińsku, zajęcia odbywają się po polsku, czy ktoś zrozumiał czy nie – okaże się później. Na koniec lekcji nauczycielka daje mi test, który jest już przetłumaczony na ukraiński, sprawdzam, czy jest dobrze przetłumaczony i razem go rozwiązujemy, a jeśli czegoś nie rozumiemy to korzystam z Google Translate” – to jedna ze strategii nauczania dzieci ukraińskich w warszawskiej szkole, o której opowiedziała Amnesty International Nadiia, asystentka międzykulturowa i uchodźczyni z Ukrainy⁴³.

Jak wynika z raportu Centrum Edukacji Obywatelskiej: „Brakuje materiałów do nauki języka polskiego jako obcego adekwatnych do poziomu/wieku uczniów. Zasoby dydaktyczne są rozproszone, ich wyszukiwanie wiąże się z wysiłkiem. >>Przeciętny<< nauczyciel przedmiotu potrzebuje szybkiej i prostej ścieżki dotarcia do potrzebnych mu materiałów. W innym przypadku zrezygnuje, zwłaszcza jeśli edukacja dzieci z Ukrainy to jego dodatkowe zadanie (klasy mieszane)”⁴⁴.

MEiN – ze względu na trudności z dostępem do materiałów – poszerzył zakres ustalonych na rok szkolny 2021/2022 kierunków polityki oświatowej państwa m.in. o „doskonalenie kompetencji nauczycieli w pracy z uczniem z doświadczeniem migracyjnym, w tym w zakresie nauczania języka polskiego jako języka obcego”⁴⁵. Oznacza to, że ministerstwo rozpoznało problem, nadal jednak brakuje konkretnych odpowiedzi na to wyzwanie.

Wprawdzie na Zintegrowanej Platformie Edukacyjnej, stronie internetowej prowadzonej przez MEiN, znajdują się materiały oraz linki do bezpłatnych podręczników i materiałów edukacyjnych przeznaczonych do nauczania języka polskiego jako obcego, jest ich jednak jedynie kilka i nie każdy nauczyciel i nauczycielka wie o ich istnieniu⁴⁶. Na ZPE znajduje się także „kilkanaście tysięcy e-materiałów do nauczania i uczenia się wszystkich przedmiotów”, które, jak stwierdza ministerstwo, „można czytać w różnych językach z użyciem translatorów Google i Microsoftu”⁴⁷. Należy jednak pamiętać, że internetowe translatory są dalekie

⁴³ Wywiad przeprowadzono 31.08.2022 r.

⁴⁴ https://ceo.org.pl/wp-content/uploads/2022/09/CEO_Szkola-zroznicowana-kulturowo_raport_sierpien22.pdf (dostęp: 12.12.2022).

⁴⁵ Odpowiedź przesłana Amnesty International przez Ministerstwo Edukacji i Nauki drogą mejlową.

⁴⁶ <https://zpe.gov.pl/a/oddzialy-przygotowawcze/D1EzffxI8> (dostęp: 12.12.2022).

⁴⁷ Informacje przesłane Amnesty International przez Ministerstwo Edukacji i Nauki drogą mejlową. Dalej w przesłanej odpowiedzi czytamy: „Począwszy od 2020 r., zgodnie z art. 22a o ust. 3 pkt 6a ustawy o systemie oświaty, podręczniki w postaci papierowej dopuszczone do użytku szkolnego są wydawane wraz z ich cyfrowym odzwierciedleniem, zamieszczonym na informatycznym nośniku danych lub w Internecie. Dzięki temu rozwiązaniu, uczniowie mogą skorzystać nie tylko z podręcznika tradycyjnego, ale również z jego cyfrowej wersji. Uczniowie z Ukrainy mając do dyspozycji elektroniczną wersję podręcznika – mogą tłumaczyć treść podręcznika, za pomocą translatorów, na język ukraiński. Uczniowie szkół podstawowych, w tym uczniowie z Ukrainy, otrzymują bezpłatnie do użytkowania podręczniki do wszystkich obowiązkowych zajęć edukacyjnych”.

WYNIKI MONITORINGU AMNESTY INTERNATIONAL POLSKA

24 stycznia 2023

od doskonałości, zwłaszcza przy tłumaczeniu bardziej skomplikowanych treści. Ma to znaczenie w procesie nauczania, w szczególności fachowej terminologii, którą posługują się poszczególne dziedziny nauki.

Wsparcie w postaci rozmówek, książek czy ćwiczeń oferują organizacje pozarządowe oraz wydawnictwa. O tym, że wzajemna, oddolna pomoc i poszukiwanie rozwiązań w Internecie są konieczne, świadczy choćby popularność grupy na Facebooku „Sercem z Ukrainą. Grupa dla nauczycieli pracujących z uczniami z Ukrainy”, utworzona przez wydawnictwo Nowa Era, która w chwili pisania tego tekstu (grudzień 2022) zrzesza 3,8 tys. członków i członkiń, dzielących się wiedzą, doświadczeniem i materiałami.

W wywiadach powtarzała się również kwestia braku szkoleń prowadzonych przez ministerstwo, dotyczących pracy z dziećmi uchodźczymi z traumą wojenną i niemówiącymi po polsku, a także szkoleń z nauczania języka polskiego jako obcego. Na stronie ZPE Amnesty International znalazła tylko jedno szkolenie w tym temacie⁴⁸. Tę lukę uzupełniają specjalistyczne firmy, uczelnie i organizacje pozarządowe, które prowadzą takie kursy oraz wspierają szkoły merytorycznie. Szkolenia z nauki języka polskiego jako obcego zorganizował również ZNP.

„Brakuje działań systemowych, które będą miały charakter opracowanych form wsparcia dla szkół na poziomie nauczania języka polskiego jako obcego i na poziomie rozwijania kompetencji międzykulturowej u uczniów oraz nauczycieli. Uważam, że pojedyncze działania i inicjatywy nie odpowiedzą na wyzwania, z którymi będą mierzyć się społeczności szkolne w kolejnych miesiącach i najbliższych latach” – mówił International Łukasz Szeliga, nauczyciel języka polskiego i glottodydaktyk, trener kompetencji nauczycieli i nauczycielek⁴⁹.

Biorąc pod uwagę wszystkie wyzwania, przed którymi stoją nauczyciele i nauczycielki, nic dziwnego, że w większości rozmów powtarzało się stwierdzenie o poczuciu „pozostawienia samemu sobie” wobec edukacji uczniów i uczennic ukraińskich. Co więcej, przemęczenie i stres osób prowadzących lekcje oraz przepełnione klasy mogą też wpływać na jakość nauki dzieci polskich. Dodatkową trudnością jest też duża mobilność rodzin z Ukrainy, które przybyły do Polski po 24 lutego ub.r.

Według diagnozy Amnesty International, oddolna pomoc i wsparcie ze strony NGO-sów, czy prywatnych firm jest niezbędnym elementem „radzenia sobie” społeczeństwa polskiego z wyzwaniem, jakim jest przyjęcie ogromnej liczby uchodźców i uchodźczyń. Amnesty International obserwuje to nie tylko w zakresie edukacji, ale też m.in. mieszkalnictwa. Warto dodać, że pod kątem finansowym, ogromnym wsparciem

⁴⁸ „Praca z uczniami ze środowisk uchodźczych – szkolenie Ośrodka Rozwoju Edukacji”; <https://zpe.gov.pl/a/praca-z-uczniami-ze-srodowisk-uchodzacych---szkolenie-osrodka-rozwoju-edukacji/DzqluBAPh> (dostęp: 15.12.2022).

⁴⁹ Wywiad przeprowadzono 19.08.2022 r.

WYNIKI MONITORINGU AMNESTY INTERNATIONAL POLSKA

24 stycznia 2023

dla samorządów, a więc dla szkół, są duże organizacje międzynarodowe, takie jak np. Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci UNICEF⁵⁰ (z UNICEF współpracuje również MEiN).

Tymczasem to na państwie spoczywa obowiązek zapewnienia równego traktowania i jak najlepszej edukacji wszystkim uczniom i uczennicom na jego terenie: „Państwa-strony muszą ściśle monitorować obszar edukacji – w tym przyjęte polityki, działalność instytucji, programów, struktury wydatków i inne praktyki – tak, aby zidentyfikować i podjąć działania mające na celu przeciwdziałanie wszelkim przejawom faktycznej dyskryminacji” (tłum. własne)⁵¹.

Bazując na doświadczeniach z poprzedniego semestru, państwo polskie powinno zadbać o skuteczne systemowe rozwiązania w tych obszarach.

Brak zapobiegania dyskryminacji na tle narodowościowym

Chociaż uczniowie i uczennice z Ukrainy oraz ich matki, z którymi rozmawiała Amnesty International, przede wszystkim wspominały pomoc, wsparcie i ciepłe przyjęcie ze strony polskich rodziców i ich dzieci, to jednak zdarzały się sytuacje, w których uczniowie i uczennice spotkali się z mową nienawiści wymierzoną w ich stronę, w związku z ich pochodzeniem⁵².

„Usłyszałam od syna, że inne dziecko się nad nim pastwi, cały czas mówi mu, że powinien wracać do Ukrainy i że skoro mieszka w Polsce to powinien mówić tylko po polsku, nie po ukraińsku. Myślę, że to musiało wyjść od rodziców, a nie od tego dziecka” –Lesia, matka 10-letniego ucznia podwarszawskiej szkoły⁵³.

Kontrowersyjny komentarz pojawił się nawet ze strony małopolskiej kuratorki oświaty Barbary Nowak na Twitterze: „Fala uciekających przed wojną Ukraińców napełniła rodzime antypolskie środowiska nadzieją na wyrugowanie choć trochę polskości. Postulują zaprzestanie uczenia polskiej historii i literatury, pod

⁵⁰ Urząd Miasta Krakowa poinformował Amnesty International: „Przed wszystkim środki finansowe otrzymywane z Ministerstwa Finansów na realizację dodatkowych zadań oświatowych związanych z kształceniem, wychowaniem i opieką nad dziećmi i uczniami będącymi obywatelami Ukrainy pochodzą z Funduszu Pomocy, nie jest to subwencja oświatowa. Różnica jest taka, że z subwencji oświatowej gminy nie muszą się rozliczać, a w przypadku środków z funduszu pomocy już tak. Czy środki otrzymywane są wystarczające? Na tą chwilę nie stwierdziliśmy w Gminie, aby było inaczej, aby nie wystarczały. Jest to jednak pewien rodzaj wsparcia samorządów w realizacji zadań na rzecz obywateli Ukrainy. Problem jaki pojawia się z realizacją i wydatkowaniem tych środków to ich późne przekazywanie do gmin. Poza tym trzeba wziąć pod uwagę, że pomoc obywatelom z Ukrainy, płynie z różnych źródeł nie tylko z Funduszu Pomocy. Gmina Miejska Kraków, np. otrzymuje środki na zadania związane z Ukrainą nie tylko jak ww. z Funduszu Pomocy, ale również z UNICEF-u. Programy związane z Ukrainą mają również Urzędy Marszałkowskie. Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego realizować będzie w 2023 roku program grantowy pn. „Małopolska Tarcza Humanitarna”; „Całkowita kwota przyznanego przez UNICEF wsparcia, oprócz działań edukacyjnych obejmująca również działania z zakresu zdrowia i polityki społecznej, wynosi w sumie ponad 67 mln zł”.

⁵¹ CESCR General Comment No. 13: The Right to Education (Art. 13) Adopted at the Twenty-first Session of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights, on 8 December 1999 (Contained in Document E/C.12/1999/10).

⁵² W dwóch na dziewięć wywiadów z matkami uczniów i uczennic z Ukrainy wskazano na nienawistne komentarze z powodu ukraińskiej narodowości.

⁵³ Wywiad przeprowadzono 29.10.2022 r.

WYNIKI MONITORINGU AMNESTY INTERNATIONAL POLSKA

24 stycznia 2023

pretekstem dbałości o odczucia Ukraińców. Nie ma zgody na rezygnację z polskości!”⁵⁴. W trakcie pisania tego tekstu (12 grudnia 2022 r.) post nadal jest widoczny na Twitterze, co oznacza, że nie wyciągnięto konsekwencji w związku z jego publikacją⁵⁵. Należy dodać, że komentarz nie ma żadnego poparcia w faktach, a może prowadzić do podburzania polskich rodziców przeciwko rodzicom i dzieciom ukraińskim. Odcięcie się MEiN od takiego komentarza powinno być jawne i publiczne.

Nie ulega wątpliwości, że szkoły polskie stały się teraz szkołami wielokulturowymi. Jednocześnie w Polsce nie ma systemowo przyjętej edukacji antydyskryminacyjnej czy międzykulturowej, które mogłyby ułatwić funkcjonowanie w szkołach uczniom i uczennicom, niezależnie od kraju ich pochodzenia.

Jak poinformowało MEiN: „Cele i treści nauczania w zakresie rozwijania kompetencji międzykulturowych są określone w podstawie programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w ramach wielu przedmiotów np. języka polskiego, języków obcych nowożytnych, geografii, historii, wiedzy o społeczeństwie”⁵⁶. Zdaniem Amnesty International jest to jednak niewystarczające. Konieczne są osobne zajęcia z edukacji międzykulturowej czy antydyskryminacyjnej, by w pełni rozwijać te kompetencje uczniów i uczennic.

Tę lukę edukacyjną wypełniają, niestety w niewystarczającym stopniu, organizacje pozarządowe, które – we współpracy z chętnymi nauczycielami i nauczycielkami – prowadzą zajęcia o takiej tematyce. Umożliwia to

⁵⁴ https://twitter.com/br_nowak/status/1516849265410293764 (dostęp: 12.12.2022).

⁵⁵ Zwróciliśmy się do Ministerstwa Edukacji i Nauki z pytaniem, czy planuje podjęcie działań w celu usunięcia posta kuratorki Nowak i zapobieżenia podobnym deklaracjom ze strony przedstawicieli oświaty w przyszłości. W odpowiedzi MEiN stwierdziło, że przytoczona wypowiedź kuratorki „zamieszczona została na jej prywatnym koncie w mediach społecznościowych, nie jest powiązana z działalnością Kuratorium Oświaty w Krakowie”.

⁵⁶ Odpowiedź przesłana Amnesty International przez Ministerstwo Edukacji i Nauki drogą mejlową. W dalszej części przesłanej odpowiedzi czytamy: „ Ponadto, zgodnie z art. 109 ust. 1 pkt 2 ustawy Prawo oświatowe, w szkole (za zgodą organu prowadzącego szkołę i po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej i rady rodziców), mogą być prowadzone m.in. dodatkowe zajęcia edukacyjne, dla których nie została ustalona podstawa programowa, lecz program nauczania tych zajęć został włączony do szkolnego zestawu programów nauczania. Szkoła może prowadzić również inne niż wymienione powyżej zajęcia edukacyjne (art. 109 ust. 4 cyt. ustawy). Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół (Dz.U. z 2019 r. poz. 639, z późn. Zm.) podkreślono, że zajęcia z wychowawcą powinny w szczególności dotyczyć istotnych problemów społecznych: zdrowotnych, prawnych, finansowych, klimatycznych i ochrony środowiska. O tym, jakie szczegółowe tematy z zakresu problemów są omawiane podczas zajęć z wychowawcą, decyduje każdorazowo wychowawca, mając na uwadze potrzeby konkretnej grupy uczniów, (zatem także zdiagnozowane potrzeby wynikające z udziału w życiu szkolnym uczniów z Ukrainy), a także problemy sygnalizowane przez dyrektora szkoły, nauczycieli, rodziców oraz aktualną sytuację społeczną, zdrowotną lub ekonomiczną. Realizacja wskazanej tematyki podczas zajęć z wychowawcą może odbywać się z udziałem zaproszonych specjalistów w danej dziedzinie, wolontariuszy, przedstawicieli stowarzyszeń i innych organizacji, których celem statutowym jest działalność wychowawcza lub rozszerzanie i wzbogacanie form działalności dydaktycznej, wychowawczej, opiekuńczej i innowacyjnej szkoły”.

WYNIKI MONITORINGU AMNESTY INTERNATIONAL POLSKA

24 stycznia 2023

rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół⁵⁷.

Należy pamiętać, że dbanie o rozwój dzieci w duchu tolerancji i pokoju to obowiązek państwa, który wynika m.in. z Powszechnej deklaracji praw człowieka: „Nauczanie winno mieć na względzie pełny rozwój osobowości ludzkiej oraz umacnianie poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności. Powinno ono służyć popieraniu zrozumienia, tolerancji i przyjaźni między wszystkimi narodami oraz wszystkimi grupami rasowymi lub religijnymi, jak również powinno wspierać działalność Narodów Zjednoczonych dla utrzymania pokoju” (art. 26.ust. 2.)⁵⁸.

Nierówne traktowanie i nierówne szanse

Egzamin ósmoklasisty

W maju ubiegłego roku uczniowie i uczennice przystąpili do egzaminu ósmoklasisty, który składa się z następujących przedmiotów: język polski, matematyka i język obcy nowożytny. Wśród egzaminowanych, według danych Centralnej Komisji Edukacyjnej (dalej CKE), znalazło się 6 150 uczniów i uczennic z Ukrainy⁵⁹. Przystąpienie do egzaminu jest warunkiem ukończenia ósmej klasy i udziału w rekrutacji do szkół ponadpodstawowych.

Rozporządzenie Ministerstwa Edukacji i Nauki⁶⁰ nie nakładało na uczniów i uczennice z Ukrainy obowiązku zdawania egzaminu ósmoklasisty, jednak nieprzystąpienie do niego skutkowało koniecznością powtarzania ósmej klasy. Aby uniknąć powtarzania nauki w tej samej klasie, wspomniani uczniowie musieli zdawać egzamin, którego wynik miał bardzo duży wpływ na to, w jakiej szkole ponadpodstawowej będą mogli kontynuować naukę.

CKE wprowadziła pewne ułatwienia dla ukraińskich ósmoklasistów, m.in. możliwość odpowiedzi na pytania z matematyki i języka obcego po ukraińsku, wydłużony czas trwania egzaminu czy możliwość korzystania ze słownika na egzaminie z języka polskiego. Ten ostatni bowiem, mimo częściowo zmienionych i przetłumaczonych na język ukraiński pytań, nadal wymagał podania odpowiedzi po polsku, w tym również napisania rozprawki lub opowiadania⁶¹.

O ile z pewnością należy docenić gotowość CKE do wprowadzenia ułatwień w tym zakresie, o tyle – biorąc pod uwagę, że uczniowie i uczennice byli w Polsce dopiero od kilku miesięcy lub tygodni – trudno zakładać, by znali język polski w stopniu dostatecznie dobrym, by wykazać swoją faktyczną wiedzę i umiejętności. Trudno również w tak krótkim czasie opanować zupełnie nowy materiał, którego znajomość ma być

⁵⁷ Dz.U. z 2019 r. poz. 639, z późn. zm.

⁵⁸ <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948.html> (dostęp: 12.12.2022).

⁵⁹ Informacja przekazana Amnesty International przez MEiN.

⁶⁰ Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z 21 marca 2022 r. w sprawie organizacji kształcenia, wychowania i opieki dzieci i młodzieży będących obywatelami Ukrainy (Dz.U. 2022 poz. 645).

⁶¹ Arkusz egzaminacyjny z języka polskiego – egzamin ósmoklasisty 2022 dla uczniów będących obywatelami Ukrainy: https://cke.gov.pl/images/EGZAMIN_OSMOKLASISTY/Arkusze-egzaminacyjne/2022/jezyk_polski/OPOU-C00-2205.pdf

WYNIKI MONITORINGU AMNESTY INTERNATIONAL POLSKA

24 stycznia 2023

weryfikowana w trakcie egzaminu – w tym lektury szkolne. Podobne wnioski przedstawił Rzecznik Praw Obywatelskich:

„Większość uczniów, którzy po 24 lutego 2022 r. przybyli do Polski, nie zna języka polskiego w stopniu umożliwiającym uzyskanie zadowalającego wyniku. Wybór szkoły ponadpodstawowej będzie zatem ograniczony do tych, które po przyjęciu polskich uczniów i uczennic będą dysponowały wolnymi miejscami” – informowało w kwietniu BRPO⁶². Świadczą o tym doświadczenia samych uchodźców i uchodźczyń.

Córka Galiny, uchodźczyni z Ukrainy, ma 16 lat. Z powodu ogromnego stresu, związanego z brakiem znajomości języka polskiego, postanowiła nie podchodzić do egzaminu ósmoklasisty: “To był [dla niej] po prostu tydzień w łazience ze łzami, tydzień” – mówiła Amnesty⁶³.

Córka miała ambicje, by dostać się do liceum plastycznego. Niestety, w związku z brakiem wyników z egzaminu nie miała takiej możliwości. „Nie mogłyśmy dostać się do liceum, do którego chciałyśmy, żeby poszła, gdzie [były] chociaż jakiś kierunek plastyczny (...). Pani [dyrektor] powiedziała, że tylko z egzaminami przyjmują dzieci” – opowiadała dalej Galina.

Zdaniem niektórych dyrektorów/dyrektorek i nauczycieli/nauczycielek, z którymi rozmawiała Amnesty International, wokół egzaminu ósmoklasisty wybuchła niepotrzebna panika. Inni z kolei zdecydowanie krytykowali przyjęte rozwiązanie i/lub wskazywali na trudności, jakich doświadczali ukraińscy uczniowie i uczennice:

„Chciałam zwolnić [z egzaminu] 9 dzieci [z Ukrainy], które miałam u siebie w klasie. Jednej dziewczynce mama załatwiła zwolnienie. Musieliśmy się głowić, co zrobić z resztą z nich. Miały one praktycznie prywatne lekcje z moimi nauczycielami i asystentem [międzykulturowym] po to, żeby jako tako ten egzamin napisały. Pan dyrektor OKE (Okręgowa Komisja Egzaminacyjna)⁶⁴ powiedział mi, że skoro te dzieci i tak są po takiej traumie wojennej to napisanie egzaminu już nie powinno być problemem” – mówiła Amnesty International Magdalena, dyrektorka szkoły podstawowej⁶⁵. Podobne głosy pojawiły się w mediach⁶⁶.

Mimo wprowadzonych przez CKE ułatwień dla uczniów i uczennic z Ukrainy, egzamin ósmoklasisty w obecnym kształcie nie spełnia obowiązku państwa, by zapewnić cudzoziemcom taki sam dostęp do oświaty jak własnym obywatelom. Obowiązek taki wynika z Konwencji w sprawie zwalczania dyskryminacji w dziedzinie oświaty, ratyfikowanej przez Polskę. Zasada równości i zakaz dyskryminacji z jakiegokolwiek przyczyny wynika też m.in. z art. 32 Konstytucji RP.

⁶² <https://bip.brpo.gov.pl/pl/node/24084/revisions/25498/view> (dostęp: 05.12.2022).

⁶³ Wywiad przeprowadzono 21.10.2022 r.

⁶⁴ Wywiad przeprowadzono 29.08.2022.

⁶⁶ Przykładowe artykuły prasowe: <https://oko.press/jak-zdac-polski-dzieci-z-ukrainy-boja-sie-egzaminu-siedza-na-lekcjach-jak-na-tureckim-kazaniu?fbclid=IwAR12lwxEWkKD47kdTZelQRfgmTYkLCXMiP1su6Xpie6Bj93OMROxl2f-y-A> (dostęp 06.12.2022); https://dziendobry.tvn.pl/parenting/blisko-7-tys-uczniow-z-ukrainy-chce-zdawac-egzamin-osmoklasisty-5706621?fbclid=IwAR3AtHHVJTXFkoh44PEzs4eQVBiM-Vc_YBLlvtk1L9nTWRBr7qmUWrpXBc (dostęp 06.12.2022).

WYNIKI MONITORINGU AMNESTY INTERNATIONAL POLSKA

24 stycznia 2023

W odpowiedzi otrzymanej przez Amnesty International, MEiN argumentuje, że nie jest możliwe wprowadzenie odrębnych zasad rekrutacji do szkół ponadpodstawowych dla dzieci z doświadczeniem uchodźczym z uwagi właśnie na zasadę równego traktowania wszystkich. Tymczasem, jak przypomina BRPO, „warunków tych nie spełnia sytuacja, w której zdolności, wiedza i umiejętności nabyte przez uczniów i uczennice z Ukrainy w dotychczasowym procesie kształcenia nie są w wystarczającym stopniu uwzględniane przez polski system oświaty, oraz kiedy wybór szkół jest bardzo niewielki”. Wprowadzenie zmian byłoby wyrównywaniem szans, a nie faworyzowaniem uczniów i uczennic z Ukrainy.

Egzamin ósmoklasisty w roku 2022/2023 ma się odbywać na takich samych zasadach jak w roku ubiegłym. Niepodjęcie stosownych kroków w celu zapewnienia równych szans w rekrutacji do szkół ponadpodstawowych dzieciom z doświadczeniem uchodźstwa jest niezgodne z zasadą równego traktowania i niedyskryminacji.

Wystawianie ocen uczniom i uczennicom z Ukrainy

37,9 proc. nauczycieli i nauczycielek twierdzi, że ocenianie i klasyfikowanie uczniów i uczennic z Ukrainy jest „bardzo trudne”. Tylko 6,4 proc. uważa, że „wcale nie jest trudne”⁶⁷.

Zgodnie z założeniem MEiN, do klas mieszanych trafiają wyłącznie uczniowie i uczennice, którzy znają język polski w stopniu dostatecznym, by uczestniczyć w lekcjach i być klasyfikowanymi. W rzeczywistości, z powodu braku oddziałów przygotowawczych w większości polskich szkół, dzieci z Ukrainy bez znajomości języka polskiego uczą się w klasach z polskimi dziećmi i podlegają tym samym zasadom klasyfikacji.

„To nie jest tak, że my przyjmujemy [dzieci z Ukrainy], bo chcemy i uważamy, że będą się mogły uczyć normalnie i korzystać z lekcji, tylko dlatego, że takie jest prawo” – mówiła nauczycielka szkoły podstawowej w Poznaniu⁶⁸.

W takich warunkach wystawianie ocen uczniom i uczennicom nierozumiejącym dostatecznie dobrze języka polskiego nie odzwierciedla ich rzeczywistej wiedzy i tym samym jest dla nich krzywdzące. Ten problem dotyczy zwłaszcza klas starszych szkoły podstawowej, ponieważ uczniowie klas młodszych stosunkowo szybko uczą się nowego języka.

Z drugiej strony, traktowanie dzieci z Ukrainy „ulgowo” (choć w rzeczywistości to wyrównywanie szans) przez nauczycieli i nauczycielki może powodować poczucie niesprawiedliwości wśród polskich uczniów i uczennic oraz dzieci cudzoziemskich z innych państw, a to z kolei prowadzić do konfliktów w klasie⁶⁹.

⁶⁷ Badania fundacji Szkoła z Klasą, opublikowane w raporcie „Razem w klasie. Dzieci z Ukrainy w polskich szkołach. Potencjały i wyzwania w budowaniu wielokulturowej szkoły w kontekście wojny w Ukrainie według nauczycieli i nauczycielek”, wrzesień 2022 r.

⁶⁸ Wywiad przeprowadzono 26.08.2022 r.

⁶⁹ Takie wnioski wynikają również z badań w raporcie Centrum Edukacji Obywatelskiej: „Wielokrotnie pojawiającym się wątkiem są dylematy nauczycieli związane z zasadami stosowania telefonów komórkowych na lekcji/podczas klasówek/w szkole. Za zgodą na ich używanie przez uczniów z Ukrainy przemawiają: możliwość korzystania z translatorów, kontaktu z bliskimi, światem pozostawionym w Ukrainie (w opinii niektórych nauczycieli to łagodzenie traum, zapewnienie poczucia bezpieczeństwa emocjonalnego).

WYNIKI MONITORINGU AMNESTY INTERNATIONAL POLSKA

24 stycznia 2023

„Mamy je [dzieci z Ukrainy] sklasyfikować. Ale w jaki sposób? Nikt nam tego nie powiedział (...). Traktujemy je troszeczkę jak uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, więc dostosowujemy im jak tylko możemy materiał, sprawdziany” – mówiła nauczycielka języka polskiego i historii w jednej z większych szkół w woj. lubelskim⁷⁰.

Niedostateczne wspieranie kultury i tożsamości mniejszości

Jednym z możliwych rozwiązań problemów, z jakimi mierzą się polskie szkoły w związku z przyjęciem niemal 200 tys. nowych uczniów i uczennic, jest tworzenie szkół ukraińskich. Są to szkoły działające poza terenem Ukrainy, które są jednocześnie filiami szkoły w Ukrainie i wydają ukraińskie świadectwa ukończenia klasy. Szkoły te umożliwiają uczniom i uczennicom z Ukrainy kontynuowanie nauki w znanym systemie i języku, a tym samym dbanie o zachowanie swojej tożsamości kulturowej. Co więcej, tworzą również miejsca pracy dla nauczycieli i nauczycielek z Ukrainy niepostępujących się językiem polskim.

Takie szkoły nie mogą jednak liczyć na wsparcie ze strony Ministerstwa Edukacji i Nauki. W kwietniu 2022 r. Minister Edukacji i Nauki mówił, że resort nie ma na ten cel środków, kadr ani możliwości.

„Jeśli państwo ukraińskie, poprzez ambasadę ukraińską, chciałoby organizować ukraińskie szkoły w Polsce – przeszkód nie widzimy. Będziemy pomagać tak, jak będziemy mogli. Natomiast my tego sami robić nie będziemy. Przy pomocy społeczności międzynarodowej, UNICEF-u czy innych organizacji jak najbardziej jest to możliwe, środki zewnętrzne na ten cel pewnie można pozyskać, ale systemu ukraińskiego do Polski przenosić nie będziemy” – stwierdził Minister⁷¹.

W Warszawie od 2017 r. działa szkoła im. Dmytra Pawłyczka „Materynka”, kształcąca uczniów i uczennice w klasach 1-11 zgodnie z programem nauczania Ministerstwa Edukacji i Nauki Ukrainy. Na podobnej zasadzie działa też m.in. Warszawska Szkoła Ukraińska, powstała z inicjatywy Klubu Inteligencji Katolickiej w Warszawie i Fundacji Nasz Wybór/Ukraiński Dom, w partnerstwie z Save the Children International. Ponadto funkcjonują również szkoły sobotnie, szkoły uczące ukraińskiego języka i kultury oraz inicjatywy edukacyjne w różnych polskich miastach⁷².

Szkoły ukraińskie cieszą się zainteresowaniem wśród rodziców. „Materynka” w ubiegłym roku szkolnym otrzymywała ok. 100 zgłoszeń dziennie. Aktualnie uczy się w niej 1000 dzieci⁷³. Jeden z oddziałów szkoły powstał z oddolnej inicjatywy „Otwieramy szkoły” Magdaleny Garczarek. Oddział działa w budynku biurowca firmy, która oddała przestrzeń bezpłatnie. Remont i zakup wyposażenia był możliwy dzięki wolontariuszom i wolontariuszkom oraz darczyńcom.

Jednocześnie nauczyciele mają poczucie nierównego traktowania uczniów w klasie (Polacy z telefonów korzystać nie mogą), co ma też konsekwencje edukacyjne (w telefonie można sprawdzić nie tylko tłumaczenie, ale też prawidłową odpowiedź). To też oczywisty >>dystraktor<<. Zresztą to nie tylko intuicja nauczycieli: polscy uczniowie mówią wprost o poczuciu niesprawiedliwości”.

⁷⁰ Wywiad przeprowadzono 18.10.2022 r.

⁷¹ <https://serwisy.gazetaprawna.pl/edukacja/artykuly/8394956,czarnek-mein-nie-planuje-uruchamiac-w-polsce-szkol-ukrainskich.html> (dostęp 08.12.2022).

⁷² <https://www.ukrainianinpoland.pl/ukrainian-schools-in-poland-pl/> (dostęp 12.12.2022).

⁷³ Informacje przekazane Amnesty International przez władze szkoły.

WYNIKI MONITORINGU AMNESTY INTERNATIONAL POLSKA

24 stycznia 2023

Mimo pozytywnego nastawienia samorządu miasta Warszawy, nie miało ono możliwości wsparcia tej inicjatywy.

„Biuro Edukacji [miasta Warszawy] nie miało możliwości formalno-prawnych do tego, żeby nam pomagać, bo nie było przepisów, które pozwalałyby wspierać naukę w systemie innym niż polski” – tłumaczyła Magdalena Garncarek⁷⁴. W związku ze zwiększoną liczbą ukraińskich uczniów i uczennic, „Materynka” korzysta ze wsparcia Funduszu Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci UNICEF i Polskiego Centrum Pomocy Międzynarodowej.

Dorota Łoboda z samorządu miasta Warszawy mówiła: „Samorzady apelowały, żeby uprościć przepisy, czyli umożliwić stworzenie ukraińskich klas czy ukraińskich szkół (...), co byłoby najlepsze dla znacznej części Ukraińców i Ukrainek, ponieważ oni nie chcą tu zostać na zawsze (...) w związku z czym włączanie ich na siłę do naszego systemu nie jest dla nich korzystne”⁷⁵.

Wspieranie szkół ukraińskich przez MEiN zaleca RPO, z uwagi na to, że większość rodzin ukraińskich planuje powrót do kraju: „Oprócz szkół funkcjonujących samodzielnie można również zwiększyć liczbę oddziałów międzynarodowych, lecz problemem dla organów prowadzących są wysokie koszty ich prowadzenia”⁷⁶.

Zgodnie z Konwencją praw dziecka, państwo polskie ma obowiązek ukierunkowywać naukę dziecka m.in. na: „rozwijanie w dziecku szacunku dla jego rodziców, jego tożsamości kulturowej, języka i wartości, dla wartości narodowych kraju, w którym mieszka dziecko, kraju, z którego dziecko pochodzi, jak i dla innych kultur” (art. 29). Zgodnie z interpretacją UNHCR, „to ostatnie postanowienie jest szczególnie istotne dla uchodźców i oznacza prawo do edukacji na temat własnej kultury rodzimej, jak również wiedzy na temat kraju, w którym znaleźli azyl”⁷⁷.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 2017 r. umożliwia mniejszościom naukę we własnym języku i o własnej kulturze w polskiej szkole oraz wspieranie tej edukacji⁷⁸. Należy jednak zwrócić uwagę, że regulacje prawne przyjęte w następstwie wojny w Ukrainie nie zapewniają takich samych praw w zakresie edukacji uchodźcom i uchodźczyniom z Ukrainy, co mniejszości ukraińskiej, która mieszkała w Polsce jeszcze przed 24 lutego. Mamy więc do czynienia z podwójnym standardem w tym zakresie.

⁷⁴ Wywiad przeprowadzono 28.11.2022 r.

⁷⁵ Wywiad przeprowadzono 19.10.2022 r.

⁷⁶ <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-edukacja-ukraina-dzieci-rekomendacje-mein-odpowiedz> (dostęp: 12.12.2022).

⁷⁷ UNHCR, „Legal and Protection Policy, Research Series, Rights of Refugees in the Context of Integration: Legal Standards and Recommendations”, Division of International Protection Series, Rosa da Costa (External Consultant), Szwajcaria 2006, <https://www.unhcr.org/44bb90882.pdf> (dostęp 10.12.2022).

⁷⁸ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym z 2017 r. (Dz.U. 2017 poz. 1627).

WYNIKI MONITORINGU AMNESTY INTERNATIONAL POLSKA

24 stycznia 2023

Rekomendacje

W zakresie dostępu do edukacji dzieci z doświadczeniem uchodźczym:

- wypracowanie przez Ministerstwo Edukacji i Nauki, we współpracy z innymi działami administracji rządowej, skutecznej strategii monitorowania liczby uczniów i uczennic z doświadczeniem uchodźczym, którzy i które nie uczęszczają do szkół w Polsce ani do szkół w swoim kraju w systemie zdalnym, oraz prowadzenie przez MEiN i kuratoria oświaty działań mających na celu kontynuowanie bądź podjęcie przez nich nauki;
- realizacja przez Ministerstwo Edukacji i Nauki obowiązku zapewnienia wystarczającej liczby miejsc w szkołach dla wszystkich uczniów i uczennic oraz wspieranie na możliwie najwyższym poziomie środowiska szkolnego w zapewnieniu edukacji i bezpieczeństwa uczniom i uczennicom z doświadczeniem uchodźczym;
- monitorowanie przez Ministerstwo Edukacji i Nauki oraz kuratoria oświaty, czy w obwodowych szkołach podstawowych dochodzi do nieuzasadnionych odmów przyjęcia ucznia/uczennicy z doświadczeniem uchodźczym przez dyrekcję i jeśli tak – wyciągnięcie stosownych konsekwencji.

W zakresie równego prawa do edukacji dzieci z doświadczeniem uchodźczym:

- wprowadzenie przez Ministerstwo Edukacji i Nauki jednoznacznych wytycznych dotyczących włączania i edukacji dzieci z doświadczeniem uchodźczym dla ogólnodostępnych szkół podstawowych, by zapewnić takie same szanse adaptacji, integracji i edukacji w nowym środowisku wszystkim uczniom i uczennicom z Ukrainy;
- zwiększenie wsparcia finansowego dla samorządów, we współpracy z Prezesem Rady Ministrów, umożliwiającego im zatrudnienie adekwatnej do liczby uczniów i uczennic z Ukrainy liczby asystentów i asystentek międzykulturowych, tworzenie oddziałów przygotowawczych i podjęcie innych działań wspierających na rzecz uczniów i uczennic z Ukrainy;
- prowadzenie przez Ministerstwo Edukacji i Nauki we współpracy z samorządami dokładnych statystyk dotyczących liczby osób zatrudnionych na stanowiskach pomocy nauczyciela i asystenta/asystentki międzykulturowej w Polsce;
- zapewnienie przez Ministerstwo Edukacji i Nauki, we współpracy z samorządami i organizacjami pozarządowymi, materiałów do nauki w języku polsko-ukraińskim dla każdego ucznia i uczennicy z Ukrainy, w tym podręczników do nauki języka polskiego jako obcego;
- prowadzenie przez Ministerstwo Edukacji i Nauki, we współpracy z samorządami i organizacjami pozarządowymi, regularnych szkoleń dla nauczycieli i nauczycielek z zakresu pracy z dzieckiem

WYNIKI MONITORINGU AMNESTY INTERNATIONAL POLSKA

24 stycznia 2023

cudzoziemskim (z doświadczeniem uchodźczym), edukacji międzykulturowej i antydyskryminacyjnej oraz nauczania języka polskiego jako obcego.

W zakresie zapewnienia równości szans dzieci z doświadczeniem uchodźczym:

- rezygnacja z konieczności powtarzania ósmej klasy w przypadku nieprzystąpienia do egzaminu ósmoklasisty przez dzieci z doświadczeniem uchodźczym, z jednoczesnym wypracowaniem nowej strategii weryfikacji wiedzy tych uczniów i uczennic w procesie rekrutacji do szkół ponadpodstawowych, z zachowaniem równych szans dla dzieci cudzoziemskich i dzieci – obywateli/obywatelek Polski;
- wypracowanie przez Ministerstwo Edukacji i Nauki jednoznacznych, sprawiedliwych metod klasyfikacji uczniów i uczennic z doświadczeniem uchodźczym, z uwzględnieniem różnego poziomu znajomości języka polskiego oraz przeszkolenie nauczycieli i nauczycielek w tym zakresie.

W zakresie prawa do niedyskryminacji oraz wspierania i promowania kultury mniejszości:

- wprowadzenie systemowo przez Ministerstwo Edukacji i Nauki zajęć z edukacji międzykulturowej i antydyskryminacyjnej w szkołach podstawowych;
- wspieranie przez Ministerstwo Edukacji i Nauki, we współpracy z samorządami i organizacjami pozarządowymi oraz Ministerstwem Oświaty i Nauki Ukrainy, szkół ukraińskich, sobotnich szkół ukraińskich, szkół z językiem ukraińskim oraz międzynarodowych oddziałów szkolnych.